

ข้อแตกต่างระหว่างกฎหมายการบัญชีของประเทศไทยและของต่างประเทศ

กฎหมายที่เกี่ยวกับการบัญชีของประเทศไทยกำหนดเฉพาะให้มีสมุดบัญชี ประเภทบัญชี ข้อความและรายการที่ต้องมีในบัญชี กำหนดระยะเวลาที่ต้องลงรายการในบัญชี และรายการย่อของงบดุลและบัญชีกำไรขาดทุน เมื่อนำบทบัญญัติของกฎหมายนี้มาเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศคือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่นแล้วจะเห็นได้ว่ากฎหมายการบัญชีของประเทศไทยกำหนดรายละเอียดวิธีการทำบัญชีมากกว่าของกฎหมายต่างประเทศที่กล่าวข้างต้น และกฎหมายต่างประเทศที่กล่าวขานนั้นก็มักกำหนดเกี่ยวกับหลักการสำคัญบางประการซึ่งเป็นข้อบกพร่องของกฎหมายการบัญชีในประเทศไทยที่จำเป็นจะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงข้อกำหนดทางกฎหมายให้ดีขึ้น

ข้อแตกต่างระหว่างกฎหมายการบัญชีของประเทศไทยและของต่างประเทศคือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ที่น่ามากกว่านี้จะพิจารณาเฉพาะข้อแตกต่างที่กฎหมายบัญชีในประเทศไทยยังไม่ได้กำหนดไว้และเป็นส่วนสำคัญที่จะส่งเสริมให้ธุรกิจทำบัญชีและงบการเงินที่มีหลักเกณฑ์แบบเดียวกัน และเหมาะสมกับวิวัฒนาการทางการบัญชี เป็นประโยชน์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและการค้า รวมทั้งทำให้สอดคล้องกับประมวลรับฎาการ ซึ่งข้อแตกต่างดังกล่าวสรุปเป็นหัวข้อสำคัญตามที่จะกล่าวต่อไปนี้

หน้าที่ของหน่วยงานที่ควบคุมผู้ทำบัญชีตามกฎหมาย

ในประเทศสหรัฐอเมริกา SEC ได้รับมอบอำนาจตามกฎหมายให้กำหนดความหมายของศัพท์ทางการบัญชีและการค้าเฉพาะเพื่อใช้ในกฎหมาย กำหนดแบบและรายการในการจัดทำงบการเงินรวมทั้งกำหนดหลักการบัญชี และวิธีการบัญชีที่จำเป็นสำหรับให้เป็นแนวทางการทำบัญชีของธุรกิจ เช่นวิธีการบัญชีมูลค่าของสินทรัพย์และหนี้สินในบัญชี วิธีการในการคำนวณค่าเสื่อมราคาและค่ารั้นหมคค่า หลักการในการกำหนดรายได้ที่เกิดขึ้นแล้ว หลักการการจำแนกความแตกต่างระหว่างรายจ่าย เงินลงทุนและรายจ่ายในการทำเป็น

งาน หลักการจัดทำงบการเงินรวม เป็นต้น นอกจากนี้ SEC ยังได้ร่วมมืออำนาจในการที่จะปรับปรุงแก้ไข บกเลิกเพิ่มเติมข้อกำหนดในกฎหมายดังกล่าวเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพธุรกิจและระบบบัญชีที่เปลี่ยนแปลงไป¹

ในประเทศอังกฤษ สภาการค้า ก็ได้รับอำนาจตามกฎหมายในการแก้ไข บกเลิกเพิ่มเติม เกี่ยวกับข้อกำหนดทางการบัญชีเช่นเดียวกับ SEC²

ในประเทศญี่ปุ่น สภาที่ปรึกษาบัญชีธุรกิจเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจตามกฎหมายในการกำหนดข้อบังคับทางบัญชีเช่นเดียวกัน³

ในประเทศไทย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 285 ได้ให้อำนาจรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ อธิบดีกรมทะเบียนการค้า หรือหน่วยงานที่ควบคุมการจัดทำบัญชี คือ กองควบคุมบัญชีธุรกิจ ให้อำนาจกำหนดหลักการบัญชีและวิธีการบัญชี หรือข้อกำหนดในการจัดทำงบการเงินไว้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับธุรกิจที่มีหน้าที่ในการจัดทำบัญชี การที่กฎหมายไม่ได้ให้อำนาจดังกล่าวไว้ หน่วยงานที่ควบคุมการจัดทำบัญชีธุรกิจจึงยังไม่มีบทบาทในส่วนที่จะพัฒนาระบบการบัญชีของประเทศและเป็นเหตุหนึ่งให้ผู้ที่ทำหน้าที่ทำบัญชีไม่เห็นความสำคัญของการจัดทำบัญชีให้ถูกต้องครบถ้วน

¹Louis H.Rappaports, SEC Accounting Practice and Procedure (New York : Ronals, 1972) p. 2.1.

²K.Smith and D.J.Kceman, Company Law (Canada : Pitman Paper fack, 1973), p. 165.

³เอกสารจากงานมาตรฐานการสอบบัญชี กองทะเบียนการค้า, The Origin of "The Business Accounting Principles" in Japan, p. 2.

บทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการบัญชีชั้นต่ำ

ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาให้อำนาจกับ SEC ในการกำหนดหลักการบัญชีเพื่อจัดหางบการเงิน SEC นอกจากกำหนดหลักการบัญชีที่แน่นอนเป็นชั้นต่ำแล้วก็ได้ให้อำนาจในการออกข้อกำหนดเกี่ยวกับการบัญชีอย่างเคร่งครัดเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับวิธีที่จดทะเบียนกับคณะกรรมการ SEC⁴ แม้แต่ในประกาศทางการบัญชีของ SEC ก็เป็นการแสดงความเห็นในเรื่องเกี่ยวกับหลักการบัญชีจำนวนหนึ่งเท่านั้น SEC ได้แสดงไว้ในประกาศทางการบัญชีฉบับที่ 4 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า หลักการบัญชีที่ใช้ในการจัดทำบัญชีจะต้องเป็นหลักการบัญชีที่มีการสนับสนุนอย่างเพียงพอ กล่าวคือต้องเป็นหลักการบัญชีที่ยอมรับกันทั่วไป เมื่อหลักการบัญชีได้พัฒนาไปตามกาลเวลา หลักการบัญชีที่ยอมรับกันทั่วไปในอดีตอาจไม่เป็นที่ยอมรับทั่วไปในปัจจุบันได้ หลักการบัญชีที่ยอมรับกันทั่วไปมักจะถูกกำหนดโดยสมาคมวิชาชีพการบัญชีต่าง ๆ เช่น The American Institute of Certified Public Accountants The American Accounting Association แต่ก็ได้หมายความว่า SEC จะเห็นด้วยกับความเห็นในเรื่องหลักการบัญชีของสมาคมวิชาชีพเหล่านี้ทั้งหมด ส่วนที่ไม่เห็นด้วยแล้ว SEC จะออกประกาศทางการบัญชีแจ้งให้ผู้มีหน้าที่ต้องจัดทำบัญชีตามกฎหมายทราบ

กฎหมายบริษัทนายทุน ค.ศ. 1935 ได้กำหนดวิธีการบัญชีที่เป็นแบบเดียวกันหมดสำหรับกิจการสาธารณะโลก และกิจการที่ให้บริการกับประชาชน "เหตุผลในการกำหนดวิธีการบัญชีที่เป็นแบบเดียวกันหมดก็เพื่อจะเปรียบเทียบต้นทุนและกำหนดอัตราค่าบริการให้เป็นไปทำนองเดียวกัน"⁵ นอกจากกิจการสองชนิดที่กล่าวข้างต้นก็ไม่มีกำหนดวิธี

⁴ Louis H. Rappaparts, Ibid., p. 3.1.

⁵ เติมศักดิ์ กฤษณามระ และวิไล วีรปรีช, ทฤษฎีการบัญชี (กรุงเทพฯ: อรุณสภา, 2516), หน้า 46.

การบัญชีที่เป็นแบบเดียวกันหมดในธุรกิจอื่นอีก

สรุปได้ว่าข้อกำหนดเกี่ยวกับหลักการบัญชีและวิธีการบัญชีเพื่อใช้จัดทำงบการเงินในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ใช้วิธีการ 2 ประเภทคือ

1. กำหนดวิธีการบัญชีที่เป็นแบบเดียวกันหมดในธุรกิจเกี่ยวกับสาขาธุรกิจ และการให้บริการประชาชน
2. กำหนดขอบเขตอย่างกว้าง ๆ ไว้เป็นแนวทางและให้โอกาสธุรกิจแต่ละแห่งแต่ละประเภทเลือกหลักการบัญชีและวิธีการบัญชีที่เห็นว่าเหมาะสมกับธุรกิจ ภายใต้ขอบเขตที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ S-X

ในประเทศอังกฤษ กฎหมายบริษัท ค.ศ. 1967 ม. 147 (1) และ (2) กำหนดว่า "บริษัทต้องจัดให้มีสมุดบัญชีที่มีหลักการดำเนินงานของธุรกิจให้แสดงข้อเท็จจริงและถูกต้องตามควร" ถึงแม้ข้อกำหนดนี้จะกล่าวเกี่ยวกับหลักการบัญชีไม่ชัดเจน แต่ข้อกำหนดเกี่ยวกับหลักการบัญชีที่จำเป็นในการทำบัญชีแบ่งอยู่ในรูปข้อกำหนดในการจัดทำงบการเงิน นอกจากนี้กฎหมายยังให้อำนาจสภาการค้าที่จะกำหนด ปรับปรุง ยกเลิก และเพิ่มเติมข้อกำหนดทางบัญชีดังที่กล่าวข้างต้น

ในประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากวิวัฒนาการทางด้านบัญชีของญี่ปุ่นไม่เจริญเทียบเท่ากับของประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมาก่อน ดังนั้นข้อกำหนดเกี่ยวกับหลักการบัญชีของกฎหมายญี่ปุ่นจึงรับเอาหลักการบัญชีที่ยอมรับกันทั่วไปในสหรัฐอเมริกามาเป็นข้อบังคับของหลักการบัญชีธุรกิจ โดยแบ่งเป็น 3 หัวข้อคือ หัวข้อแรกเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับหลักการบัญชีทั่วไป หัวข้อที่สองเป็นข้อกำหนดหลักการบัญชีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกำไรขาดทุน และส่วนที่สามเป็นข้อกำหนดหลักการบัญชีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมรดก

กฎหมายการบัญชีในประเทศไทยไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับหลักการบัญชีไว้ในกฎหมาย นอกจากในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ที่ออกตามความในพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505 ในเรื่องบรรยาของผู้สอบบัญชี ข้อ 14 ซึ่งกำหนดไว้ว่า "ให้มีหลักการที่เห็นไว้ในรายงานการสอบบัญชี เมื่อปรากฏว่ากิจการที่ตนรับสอบบัญชานั้นมีการปฏิบัติที่ผิดหรือแย้งกับหลักการบัญชี"

แต่พระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505 มีผลบังคับเฉพาะผู้สอบบัญชีรับอนุญาตเท่านั้นไปครอบคลุมไปถึงธุรกิจที่มีหน้าที่จัดทำบัญชี และอีกประการหนึ่งหลักการบัญชีที่กล่าวไว้ในพระราชบัญญัติ ข้อ 14 นั้น ก็ไม่ได้ให้ความหมายว่าหลักการบัญชีที่กล่าวนี้มีลักษณะเช่นไร

ในประเทศที่เริ่มพัฒนาทางเศรษฐกิจ และไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนที่จะถือเป็นหลักปฏิบัติของนักวิชาชีพใดรัฐมักจะยื่นมือเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดหลักการและข้อปฏิบัติการบัญชีในประเทศไทยตามข้อเท็จจริงแล้วนักวิชาชีพมีความรู้เกี่ยวกับหลักการบัญชีเป็นอย่างดี และได้มีการรวมตัวเป็นสมาคมนักบัญชีแห่งประเทศไทยแทนบทบาทของสมาคมนักบัญชีในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีของธุรกิจนั้นมีน้อยมากเนื่องจากผลงานเกี่ยวกับหลักการบัญชีที่เผยแพร่ออกมานั้น สมาชิกทั้งมวลอาจจะเห็นชอบและนำไปใช้ปฏิบัติหรือไม่เห็นด้วยก็ได้ การเป็นสมาชิกของสมาคมฯ ไม่ได้มีส่วนที่จะทำให้ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักบัญชีที่มีมาตรฐานดีกว่าการไม่เป็นสมาชิก เนื่องจากกฎหมายไม่ได้รับรองไว้ดังเช่น สมาชิกของ The Institute of Chartered Accountants in England and Wales หรือสมาคมฯ ของ AICPA⁶ ดังนั้นถึงแม้นักวิชาชีพบัญชีจะมีระบบบัญชีที่ชัดเจน แต่ความจำเป็นที่จะต้องให้รัฐออกกฎหมายกำหนดหลักการและวิธีการบัญชีก็ยังมีอยู่เพราะโดยปกติแล้วธุรกิจจะปฏิบัติตามข้อกำหนดที่มีอยู่ในกฎหมายเท่านั้น เมื่อมีข้อกำหนดทางกฎหมายเกี่ยวกับหลักการบัญชี สมาคมฯ ก็จะมีบทบาทในการพัฒนาหลักการบัญชีและยกระดับมาตรฐานวิชาชีพการบัญชีให้เป็นที่ยอมรับของสังคมลักษณะเดียวกับสมาคมวิชาชีพการบัญชีในประเทศอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกา

บทบัญญัติเรื่องการหักงบการเงิน

SEC ได้กำหนดไว้ในกฎข้อ 5-9 ของข้อบังคับ S-X ให้ธุรกิจประเภท

⁶ เลียม คัลลี กฤตยวาระ และวิลโล วีระปรีช, เรื่องเดิม, หน้า 7.

ต่าง ๆ ต้องจัดทำงบการเงินตามแบบและรายการที่ประกาศไว้ในกฎดังกล่าว ซึ่งมีสาระสำคัญคือ มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่รายการ การแยกประเภทรายการรวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์และความหมายในการจัดหมวดหมู่และแยกประเภทรายการในงบการเงิน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้งบการเงินที่ธุรกิจเสนอต่อสาธารณะชนแสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานที่ถูกต้องตามควร ตามหลักการบัญชีที่ยอมรับทั่วไป และมีมาตรฐานในรูปแบบเดียวกัน สำหรับธุรกิจประเภทเดียวกัน?

ในประเทศอังกฤษ มหะสงท้ายที่ 2 ส่วนที่หนึ่งของกฎหมายบริษัท ค.ศ. 1967 มีข้อกำหนดในการจัดทำงบการเงินซึ่งคล้ายคลึงกับที่ SEC กำหนดไว้เช่นกัน แต่เนื้อหาของข้อบังคับเกี่ยวกับหัวข้อในงบการเงินนั้น กฎหมายประเทศอังกฤษกล่าวไว้เป็นหมวดหมู่ใหญ่ไม่แจกแจงเป็นรายละเอียดของแต่ละรายการในหมวดหมู่ใหญ่ดังที่กล่าวไว้ในกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา

ในประเทศญี่ปุ่น ในสมัยที่เริ่มต้นมีกฎหมายการบัญชีนั้น ธุรกิจต่าง ๆ ยังไม่มีระบบบัญชีที่ดีพอ ดังนั้นผู้ออกกฎหมายจึงต้องการที่จะปรับปรุงระบบบัญชีและทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกันสำหรับธุรกิจประเภทต่าง ๆ ภายเหตุดังกล่าวข้อกำหนดในการจัดทำงบการเงินของประเทศญี่ปุ่นจึงมีรายละเอียดมากกว่ารวมทั้งได้กำหนดให้แบบฟอร์มงบการเงินมาตรฐานไว้ด้วย (ตามที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 หน้า 83-104 หัวข้อกฎในการจัดทำงบการเงิน)

ในประเทศไทยได้มีประกาศกระทรวงพาณิชย์ ฉบับที่ 2/2519 เกี่ยวกับมาตรฐานงบการเงิน (รายการย่อในงบดุลและบัญชีกำไรขาดทุน) ซึ่งแบ่งออกเป็น 12 บัญชีสำหรับธุรกิจประเภทต่าง ๆ ประกาศฉบับนี้ออกตามความในคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ 285 ที่กำหนดให้รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์มีอำนาจที่จะกำหนดรายการย่อในงบดุลและบัญชีกำไรขาดทุนได้ แก่คำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ 285 ไม่ได้ให้อำนาจกับรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ในการออก

⁷Louis H. Rappaparts, Loc. Cit.

ข้อกำหนดในการจัดหางบการเงิน คณะกรรมการราชกฤษฎีกาจึงตีความว่า "ร่างแบบงบการเงินที่กระทรวงพาณิชย์เสนอมาซึ่งมีข้อกำหนดในการจัดหางบการเงินด้วย"⁸ จึงไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายแม่บท ดังนั้นประกาศกระทรวงฉบับนี้เมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว จึงมีเฉพาะรายการย่อของงบดุลและบัญชีกำไรขาดทุน โดยไม่มีข้อกำหนดในการจัดหางบการเงินออกเป็นกฎกระทรวงด้วย ทอมาทางกระทรวงพาณิชย์ จึงได้ถอดเป็นคำชี้แจงของกรมทะเบียนการค้า เรื่องการจัดหางบดุลและบัญชีกำไรขาดทุน และการลงลายมือชื่อหรือรองการสอบบัญชี ออกมาแทนข้อกำหนดในการจัดหางบการเงิน ซึ่งไม่สามารถออกเป็นกฎกระทรวงได้

เมื่อวิเคราะห์ความข้อขัดแย้งกันแล้ว สรุปได้ว่าคำชี้แจงกรมทะเบียนการค้าเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทางราชการสั่งให้ธุรกิจปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ประกาศไว้ คำชี้แจงนี้จึงไม่เป็นกฎหมาย ผู้ไม่ปฏิบัติตามคำชี้แจงนี้จึงยังไม่ถือว่าได้ฝ่าฝืนข้อกำหนดเกี่ยวกับกฎหมายการบัญชี อย่างไรก็ตามประกาศกรมทะเบียนการค้าที่ถือว่าเป็นนิติคดีที่เป็นแนวปฏิบัติในการทำบัญชีของธุรกิจ

บทบัญญัติเรื่องการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงิน

ในกฎหมายการบัญชีของประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และญี่ปุ่น ต่างก็มีข้อกำหนดให้ต้องเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินเท่าที่จะไม่ทำให้ผู้ใช้งบการเงินเข้าใจผิดในสาระสำคัญของงบการเงินนั้น การที่ต้องเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินก็เพราะมีข้อมูลหลายประการที่ไม่สามารถแสดงในรูปแบบของงบการเงินได้ แต่มีความสำคัญต่อความหมายของรายการในงบการเงินนั้นกล่าวคือ ผู้ใช้งบการเงินเมื่อทราบข้อมูลที่เปิดเผยนี้แล้ว

⁸ คณะอนุกรรมการพิจารณาข้อกำหนดมาตรฐานงบการเงินของ กบร., ร่างแบบงบการเงิน การประชุมนักบัญชีทั่วประเทศครั้งที่ 6, เล่ม 2, หน้า 1-23.

จะตัดสินใจในการลงทุนหรือให้กู้ยืมต่างไปจากเมื่อไม่ทราบข้อมูลดังกล่าว

วิธีการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายต่างประเทศทั้งสามที่กล่าวข้างต้น ทำให้หลายวิธีตามความเหมาะสม เช่น เปิดเผยข้อมูลไว้ในวงเล็บต่อจากรายการในงบการเงินที่ต้องการให้รายละเอียดเพิ่มเติม หรือเปิดเผยข้อมูลโดยการทำเป็นหมายเหตุต่อท้ายงบการเงินหรือทำเป็นงบรายละเอียดประกอบงบการเงินเป็นต้น ส่วนข้อมูลในงบการเงินที่ต้องเปิดเผยตามกฎหมายต่างประเทศทั้งสามประเทศนั้น สรุปเป็นสาระสำคัญได้ดังนี้

1. การกระทำที่เกิดขึ้นในรอบปีการเงินปัจจุบัน แต่มีผลต่อการดำเนินงานในอนาคต เช่น การทำสัญญาล่วงหน้ากับลูกค้าเป็นเงินจำนวนมาก
2. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเงินทุน หลักการและวิธีปฏิบัติทางการบัญชี เช่น สิทธิของผู้ถือหุ้นเก่าในการซื้อหุ้นที่ออกใหม่ การเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติในการบันทึกรายได้
3. หลักเกณฑ์ในการบันทึกรายการบัญชีที่สำคัญ ๆ เช่น วิธีการกำหนดต้นทุนสินค้าคงคลัง วิธีการคำนวณค่าเสื่อมราคาสินทรัพย์ประจำ วิธีการกำหนดมูลค่าของหลักทรัพย์
4. การกระทำที่ทำให้ธุรกิจมีภาระผูกพันหรือการดำเนินงานในอนาคตเป็นเวลานาน เช่น การค้าประกัน การนำสินทรัพย์ประจำไปจำนอง การกู้เงินโดยมีสัญญาที่จะต้องกันเงินสะสมเพื่อไถ่ถอนหนี้
5. รายการพิเศษที่มีสาระสำคัญที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการดำเนินงานปกติ เช่น การให้เจ้าหน้าที่ระดับบริหาร กรรมการ ผู้อำนวยการ ผู้ถือหุ้นรายใหญ่ กู้ยืมเงิน การเกิดไฟไหม้สำนักงานเสียหายจำนวนมาก

อนึ่งการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินดังกล่าวนี้ ถึงแม้จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดภายหลังรอบปีการเงินปัจจุบัน แต่มีผลกระทบต่องบการเงินในรอบปีปัจจุบันก็ต้องเปิดเผยเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ในงบการเงินของรอบปีปัจจุบันด้วย

กฎหมายการบัญชีในประเทศไทย ยังไม่มีข้อกำหนดให้ธุรกิจที่มีหน้าที่จัดทำบัญชีต้องเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินอย่างเพียงพอที่จะไม่ทำให้ผู้ใช้งบการเงินเข้าใจในสาระ

สำคัญของงบการเงินนั้นเปิดไป แต่ในกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ.2505 เรื่อง มรรยาทของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต มีส่วนที่เกี่ยวกับการเปิดเผยงบการเงินของผู้สอบบัญชีดังนี้ "ไม่ปกปิดข้อเท็จจริงหรือบิดเบือนความจริงอันเป็นสาระสำคัญของงบดุลและบัญชีที่ตนลงลายมือชื่อรับรอง ซึ่งอาจทำให้เกิดความหลงผิดและเสียหายแก่กิจการที่สอบบัญชานั้น หรือแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง"

มรรยาทข้อนี้มีผลบังคับเฉพาะผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ไม่ได้บังคับให้ธุรกิจต้องเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินด้วย จึงเป็นจุดอ่อนเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินเพราะในการตรวจสอบตามปกติผู้สอบบัญชีอาจตรวจไม่พบสาระสำคัญของข้อมูลในงบการเงินเนื่องจากธุรกิจนั้นไม่แจ้งข้อมูลดังกล่าวให้ผู้สอบบัญชีทราบ อาจเป็นความจริงหรือไม่เจตนาก็ได้ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการค้าประกันผู้อื่น การถูกประเมินภาษีเป็นจำนวนเงินมาก หรือไม่เปิดเผยผลิตภัณฑ์ที่มีผลเสียหายต่อกิจการเป็นจำนวนเงินมาก จุดอ่อนอีกประการหนึ่งคือเมื่อธุรกิจไม่มีหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อมูลในงบการเงิน แต่ผู้สอบบัญชีจะต้องเปิดเผยข้อมูลที่มีความสำคัญในงบการเงิน เช่น บริษัทเสียภาษีการค้าผิดประเภทซึ่งต้องเสียภาษีเพิ่มเป็นจำนวนเงินมาก การเปิดเผยข้อมูลในกรณีนี้อาจทำให้ธุรกิจที่เห็นว่าทำบัญชีไม่พอใจ แล้วอาจไม่เสนอให้ผู้สอบบัญชิตั้งเป็นผู้สอบบัญชีของบริษัทอีกต่อไป

บทบัญญัติเกี่ยวกับความสม่ำเสมอในหลักการบัญชี

Rule 250.28 ของกฎหมายบริษัทนายทุน 1935 ในประเทศสหรัฐอเมริกา กำหนดให้บริษัทผู้จดทะเบียนกับ SEC ต้องใช้หลักการบัญชีอย่างสม่ำเสมอในการจัดทำงบการเงิน

ในประเทศอังกฤษนั้น ถึงแม้กฎหมายไม่ได้กล่าวถึงความสม่ำเสมอในการใช้หลักการบัญชีอย่างชัดเจน แต่ก็ได้กำหนดให้มีการเปิดเผยการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ทางบัญชีไว้เป็นหมายเหตุในงบการเงินหรือเปิดเผยด้วยวิธีอื่น ๆ⁹

⁹K. Smith & D.J.Keeman, Ibid., p. 76.

ในประเทศญี่ปุ่น ได้กำหนดไว้ในข้อ 5 ของหลักการบัญชีธุรกิจ ให้ธุรกิจต้องใช้หลักการบัญชีอย่างสม่ำเสมอ นอกจากมีเหตุผลสมควรจึงเปลี่ยนวิธีการบัญชีได้

ในประเทศไทย กฎหมายการบัญชีไม่มีระบุถึงความสม่ำเสมอในการใช้หลักการบัญชี แต่ในประกาศ ก.บช.ฉบับที่ 19 (พ.ศ.2518) ซึ่งออกตามความในกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) เรื่องมาตรฐานการสอบบัญชี กำหนดไว้ในข้อ 8 ของมาตรฐานการรายงานให้ผู้สอบบัญชีรายงานว่างบการเงินนั้นได้ทำขึ้นตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป ซึ่งถือปฏิบัติเช่นเดียวกับปีก่อนหรือไม่เพียงไร ดังที่กล่าวแล้วว่าคณะกรรมการ ก.บช.ออกข้อบังคับให้ผู้สอบบัญชีปฏิบัติได้ แต่บังคับให้ธุรกิจที่จัดทำบัญชีปฏิบัติตามไม่ได้ ข้อกำหนดเกี่ยวกับความสม่ำเสมอของการใช้หลักการบัญชีจึงมีความจำเป็นต้องบัญญัติไว้ในกฎหมาย เพื่อให้ธุรกิจมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดทำบัญชีโดยใช้หลักการบัญชีที่สม่ำเสมอจนกว่าจะมีเหตุผลที่พอจึงเปลี่ยนแปลงวิธีการบัญชีได้ แต่ต้องเปิดเผยการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นหมายเหตุในงบการเงินด้วย

ข้อกำหนดให้ทำตารางรายละเอียดประกอบรายการในงบการเงิน

การทำรายละเอียดประกอบในงบการเงินก็เป็นวิธีการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินวิธีหนึ่ง แต่เป็นการเปิดเผยข้อมูลโดยมีแบบฟอร์มที่แน่นอนว่าจะต้องเปิดเผยข้อความหรือตัวเลขจำนวนใดบ้างในหัวข้อที่คงมีรายละเอียดประกอบนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา SEC ได้ออกข้อบังคับ s-x ข้อ 12 กำหนดให้บริษัทที่จดทะเบียนกับ SEC ต้องจัดทำรายละเอียดประกอบงบการเงิน เมื่อมีหัวข้อรายการนั้น ๆ ในงบการเงิน รายละเอียดประกอบงบการเงินดังกล่าวมีถึง 42 ตาราง สำหรับธุรกิจประเภทต่าง ๆ กัน

ในประเทศอังกฤษ ไม่ได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับรายละเอียดประกอบงบการเงินเป็นแบบฟอร์มที่แน่นอน แต่ก็กำหนดให้ธุรกิจต้องเปิดเผยข้อมูลตามที่ระบุไว้ในกฎหมายไว้เป็นหมายเหตุต่อท้ายงบการเงิน

ในประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากรายการที่แสดงในแบบฟอร์มงบการเงินละเอียดมาก

ดังนั้นข้อมูลอื่นที่ไม่ได้แสดงในงบการเงิน แต่ต้องเปิดเผยข้อมูลนั้นก็จะเป็นหมายเหตุต่อท้ายงบการเงินเช่นเดียวกับกฎหมายประเทศอังกฤษ

ในประเทศไทย กฎหมายการบัญชีกำหนดให้มีเพียงรายการย่อในงบดุลและบัญชีกำไรขาดทุนเท่านั้น รายละเอียดประกอบงบการเงินจะออกในรูปประกาศกรมทะเบียนการค้า (ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างพิจารณา)

บทบัญญัติในการทำงบการเงินรวม

กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษต่างมีข้อกำหนดพิเศษ สำหรับธุรกิจที่ต้องจัดทำงบการเงินรวมในกรณีที่ธุรกิจนั้นมีบริษัทย่อยหรือบริษัทในเครือ ในขณะที่ธุรกิจกำลังเจริญเติบโตย่อมจะมีการทำเป็นธุรกิจอย่างกว้างขวาง ซึ่งรวมถึงการที่ต้องลงทุนในธุรกิจอื่นซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบหรือตลาดของธุรกิจนั้น ในบางกรณีอาจจะขยายการดำเนินงานเข้าไปในธุรกิจประเภทอื่นอีกด้วย เมื่อมีการลงทุนในลักษณะดังกล่าว ฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของธุรกิจที่ไปลงทุนไว้อาจมีผลกระทบต่องบการเงินของธุรกิจผู้ถือหุ้นโดยตรง ถ้าเป็นการถือหุ้น 100 เปอร์เซ็นต์

ในประเทศญี่ปุ่นยังไม่มีข้อกำหนดในการจัดทำงบการเงินรวม

ในประเทศไทย ตามบทบัญญัติของกฎหมาย ธุรกิจที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแยกจากกัน ก็มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่เป็นอิสระจากกัน มีหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายแยกจากกัน และในขณะนี้ไม่มีบทบัญญัติให้จัดทำงบการเงินรวม ซึ่งมีข้อเสียคือ ผู้ถือหุ้นของบริษัทแม่ก็จะไม่ได้เฉพาะงบการเงินของบริษัทนายทุน ซึ่งมีรายการเงินลงทุนเป็นรายการหนึ่งในงบการเงิน แต่ผู้ถือหุ้นบริษัทนายทุนไม่ได้รับงบการเงินของบริษัทย่อยหรือบริษัทในเครือก็จะทำให้ขาดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับฐานะการเงินและผลดำเนินงานของบริษัทที่บริษัทนายทุนไปถือหุ้นไว้ ซึ่งบริษัทย่อยหรือบริษัทในเครือดังกล่าวอาจจะดำเนินการขาดทุนเป็นอย่างมากก็ได้ และในขณะที่ธุรกิจในเมืองไทยบางแห่งได้ถือจุดอ่อนนี้ ในการถ่ายเทรายรับ รายจ่าย ระหว่างบริษัทในเครือ ทำให้รัฐต้องเสียผลประโยชน์ในการจัดเก็บภาษีอากร